

**ПИТАННЯ СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ****ISSUES OF MODERN UNDERSTANDING OF THE CONCEPT OF CRIMINAL SUPPORT
OF INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES**

Полуніна Л.В., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет

Костенко Р.С., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Державний податковий університет

У статті на основі наукових обґрунтувань висвітлюється сутність та значення криміналістичного забезпечення діяльності з розкриття і розслідування злочинів як похідного елементу криміналістики. Визначено, що в умовах сучасної практики, завдання криміналістики у сучасних умовах обумовлюються необхідністю системного криміналістичного забезпечення відповідних органів правозастосування, спрямовуються на оптимізацію процесу розслідування злочинів, встановлення істини у кримінальному провадженні, а також відновлення справедливості.

У ході дослідження було зазначено, що науковці по-різному бачать не лише складові, але й сутність категорії, що досліджується. Було визначено, що поняття «криміналістичне забезпечення» є однією із найбільш дискусійних наукових категорій криміналістики, погляди щодо визначення її змісту суттєво відрізняються, а багаторічна дискусія ще не привела до загально визнаного результату. Також наголошено, що криміналістичне забезпечення, виходячи із буквального тлумачення, є похідним від науки криміналістики і полягає, перш за все, у залученні криміналістичних рекомендацій для розслідування кримінальних правопорушень.

Акцентовано увагу на те, що на сьогодні наявні всі підстави для твердження, що криміналістика, у своїй предметній сфері, набула більшої самостійності і розвивається вже на основі власної загальнотеоретичної бази.

Зазначено, що криміналістичне забезпечення з практичного аспекту може бути охарактеризоване як діяльність з розроблення та залучення криміналістичних рекомендацій, що ґрунтуються на теоретичних засадах криміналістики, з метою розслідування злочинів. Наголошено, що на сьогодні такі завдання ускладнюються необхідністю розслідування кримінальних правопорушень, вчинених з використанням удосконалених засобів та методів злочинної діяльності, а також різних проявів міжнародної злочинності.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, криміналістичне забезпечення, злочинна діяльність, криміналістика, злочин.

The article on the basis of scientific substantiations highlights the essence and importance of forensic support for the detection and investigation of crimes as a derivative element of forensics. It is determined that in modern practice, the tasks of criminology in modern conditions are determined by the need for systematic forensic support of relevant law enforcement agencies, aimed at optimizing the investigation of crimes, establishing the truth in criminal proceedings, and restoring justice.

In the course of the research it was noted that scientists see differently not only the components, but also the essence of the category under study. It was determined that the concept of "forensic support" is one of the most controversial scientific categories of forensics, views on the definition of its content differ significantly, and many years of discussion has not yet led to a generally accepted result. It is also emphasized that forensic support, based on a literal interpretation, is derived from the science of forensics and consists primarily in attracting forensic recommendations for the investigation of criminal offenses.

Emphasis is placed on the fact that today there are all grounds to assert that criminology, in its subject area, has become more independent and is already developing on the basis of its own general theoretical basis.

It is noted that forensic support from a practical point of view can be described as the activity of developing and attracting forensic recommendations based on the theoretical principles of criminology, in order to investigate crimes. It is emphasized that today such tasks are complicated by the need to investigate criminal offenses committed with the use of advanced tools and methods of criminal activity, as well as various manifestations of international crime.

Key words: criminal offense, forensic support, criminal activity, criminology, crime.

Розслідування кримінальних правопорушень належить до складних та багатоаспектних видів діяльності, що обумовлює необхідність її оптимального забезпечення. Дослідження питань забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, слідчої практики, проходить досить активно. Про складність цих проблем та інтенсивність їхнього вивчення свідчить те, що в криміналістичній науці визначились неоднозначні підходи до дослідження вказаної діяльності.

Над питаннями криміналістичного забезпечення працювали, як зарубіжні, так і вітчизняні вчені та юристи-практики: О. О. Белов, І. О. Ієрусалимов, А. В. Іщенко, І. П. Красюк, В. В. Лисенко, В. Г. Лісогор, С. Д. Лук'яничков, В. В. Магвієнко, В. Д. Сущенко, О. В. Таран, Ж. В. Удовенко, А. В. Хірсін та інші. На даний час розроблена значна кількість різних за якісним і кількісним складом його дефініцій. Доволі важко стверджувати, яку саме можна назвати вичерпною та, водночас, простою.

Термін «криміналістичне забезпечення» ввійшов до наукової лексики наприкінці 70-х – на початку 80-х рр.

XX ст. Криміналістичне забезпечення визначалось як система впровадження у практичну діяльність посадових осіб, підрозділів, служб по боротьбі зі злочинністю криміналістичних знань, що втілені в уміння працівників правоохоронних органів використовувати наукові, методичні та тактичні криміналістичні рекомендації, техніко-криміналістичні засоби та технології, їх застосування, з метою попередження, розкриття та розслідування злочинів [6, с. 14].

На сучасному етапі розвитку, перед українською державою надзвичайно гостро постають питання інтеграції у світовий простір, тому таке завдання актуальне й для вітчизняної юридичної науки, в першу чергу із яскраво вираженою практичною спрямованістю.

Як зауважує В. Ю. Шепітько, теперішній стан криміналістики не може обмежуватися лише тими завданнями, які були поставлені на її вирішення у минулому столітті. За нових умов актуальними завданнями криміналістики постають такі як:

– взаємопроникнення криміналістики і практики правозастосовних органів;

- уніфікація наукових криміналістичних рекомендацій та їх адаптація до практики застосування;
- залучення інновацій у практичну правозастосовну діяльність;
- розробка новітнього «продукту» криміналістики для практики;
- створення спільних науково-практичних колективів для розробки ефективних криміналістичних рекомендацій [13, с. 50].

Як слушно зазначає В. Ю. Шепітько, у сучасному глобальному світі завдання криміналістики зумовлені необхідністю системного криміналістичного забезпечення відповідних органів правозастосування, які діють не лише в Україні, а й у різних країнах світу та спрямовані на оптимізацію процесів виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів, а отже, і сприяють встановленню істини у справі [13, с. 55].

Завдання криміналістики у сучасних умовах обумовлюються необхідністю системного криміналістичного забезпечення відповідних органів правозастосування, спрямовуються на оптимізацію процесу розслідування злочинів, встановлення істини у справі, а також відновлення справедливості [13, с. 58].

На думку С. Ф. Денисюка під криміналістичним забезпеченням варто розуміти систему криміналістичних знань і засновані на них навички та уміння працівників використовувати наукові криміналістичні рекомендації, застосовувати криміналістичні засоби, методи і технології їх використання з метою попередження, виявлення, розкриття і розслідування злочинів [4, с. 282].

Здійснюючи забезпечення суб'єктів розслідування злочинів та їх судового розгляду відповідними знаннями, на думку І. І. Когутича, криміналістика сприяє вивченню: механізму злочину; предмета злочинного посягання; злочинного результату; місця, часу та інших обставин злочину; дій осіб, які випадково стали учасниками події тощо [12, с. 31].

Варто відмітити, що виявляючи об'єктивно обумовлені найсуттєвіші, найстійкіші якісні зв'язки та взаємозалежності злочинної діяльності, пізнаючи їх, за допомогою криміналістики розробляються шляхи, прийоми боротьби зі злочинами та засоби, методи і рекомендації відносно їхнього дослідження, озброюючи ними оперативних співробітників органів дізнання, слідчих, експертів, прокурорів і суддів [8, с. 23].

А. В. Іщенко стверджує, що наявні визначення предмета криміналістики стали вже «тісними» для даної науки, звужуючи її можливості лише цариною протидії правопорушенням і боротьби зі злочинністю. Вважається, що криміналістика може бути визначена як система знань про закономірності утворення, виявлення, фіксації, вилучення, дослідження, оцінки та використання будь-якої інформації, придатної для перевірки чи встановлення будь-яких фактів, подій, явищ, а також розроблення прийомів, способів, методик, методів, інструментів, технологій, матеріалів, приладів та їх комплексів й інших засобів оптимізації роботи з такою інформацією [7, с. 33].

Варто звернути увагу на потреби сьогодення, щодо актуальності боротьби зі злочинністю як в межах держави, так і на міжнародному рівні. Досягнення вказаної мети ставить перед криміналістикою завдання розробки належного криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів з розслідування кримінальних правопорушень.

Розглядаючи термін «забезпечення» стосовно діяльності з розслідування злочинів, Є. Д. Лук'янчиков відзначає, що в статті він може бути визначений як сукупність засобів, інструментів, що слугують для вирішення деяких завдань, а також умов, що сприяють процесу їхнього вирішення, та в динаміці – як процес створення, подання зазначених вище засобів і умов [11, с. 111].

Зазначається, що система впровадження в практичну діяльність посадових осіб, підрозділів, служб органів внутрішніх справ з охорони правопорядку і боротьби зі злочинністю криміналістичних знань, втілених в умінні працівників використовувати наукові, методичні, техніко-криміналістичні засоби і технології їхнє застосування, мета якого полягає у запобіганні, розкритті та розслідуванні злочинів являється криміналістичним забезпеченням. Відповідно, система криміналістичного забезпечення містить у собі три підсистеми: криміналістичні знання; криміналістична освіта; криміналістична техніка [9, с. 62].

В. В. Лисенко розглядає поняття криміналістичного забезпечення відносно діяльності податкових органів України і вважає, що це система розробки та впровадження у практику розслідування злочинів криміналістичних рекомендацій, техніко-криміналістичних засобів та інформаційних технологій з метою оптимізації та підвищення ефективності процесу виявлення, розслідування та попередження злочинів. За змістом криміналістичне забезпечення характеризується як сукупність взаємопов'язаних дій: розробка криміналістичних рекомендацій; доведення до відома співробітників правоохоронних органів результатів аналізу діяльності щодо виявлення та розслідування злочинів, змісту злочинної діяльності та даних про ефективні методи і засоби протидії злочинності; безпосереднє використання співробітниками правоохоронних органів криміналістичних рекомендацій у практиці виявлення та розслідування злочинів [10, с. 10].

Зміст криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування кримінальних правопорушень знаходить своє відображення у наступних його елементах:

1) достатньої оснащеності слідчих, працівників органів дізнання науково-технічними засобами, наявності у них відповідних знань, вмінь і навичок з використання таких засобів;

2) організованій системі інформації, яка полегшує своєчасне, цілеспрямоване і ефективне залучення даних криміналістики для розкриття злочинів;

3) цілеспрямованій системі впровадження досягнень криміналістики в практичну діяльність [12, с. 36].

На противагу вищевказаному, обґрунтовано вбачається думка В. В. Лисенка, який зауважує, що криміналістичне забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування злочинів є певною системою, яка складається з таких елементів:

– блок підготовки відповідних кадрів (спеціальної криміналістичної освіти);

– блок криміналістичних рекомендацій (організаційного, тактичного, методичного характеру);

– блок технічного та інформаційного забезпечення процесу виявлення, розслідування та попередження злочинів [10, с. 11].

І. І. Дановсько розглядається криміналістичне забезпечення, як результат розвитку криміналістичної науки, цільову діяльність уповноважених відповідно до закону на її здійснення органів та посадових осіб, котра полягає у всебічному вивченні потреб практики і розробці на основі одержаних результатів ефективних та допустимих засобів, методів їх вирішення та реалізації заходів по їх впровадженню у практику розслідування злочинів. Зазначене тлумачення, на думку авторки, відображає зміст криміналістичного забезпечення як наукової категорії [3, с. 42].

Широке розуміння вказаного поняття представлене О. Ф. Волинським. На його думку, під криміналістичним забезпеченням слід розуміти комплексну за своїм змістом діяльність, направлену на формування умов постійної готовності правоохоронних органів до ефективного використання криміналістичних методів, засобів і рекомендацій, а також на реалізацію такої готовності в щоденній практиці розкриття і розслідування злочинів. Автор його

поділив умовно на два рівні: творчий, тобто створення зазначених умов та діяльний – їхня практична реалізація. До криміналістичного забезпечення входять: теоретичні основи забезпечення; правове забезпечення; організаційне забезпечення; науково-технічне та науково-методичне забезпечення; навчально-методичне забезпечення; матеріально-технічне забезпечення [2, с. 55–56].

До елементів криміналістичного забезпечення В. А. Жбанов відносить наступне: наукове і методичне забезпечення; криміналістичну освіту; техніко-криміналістичне забезпечення; тактико-криміналістичне забезпечення; розробка методик розслідування злочинів; експертно-криміналістичне забезпечення; профілактико-криміналістичне забезпечення [5, с. 63].

Так, у вищевказаній системі автор об'єднав різнопредметні елементи криміналістики (техніко-криміналістичне, тактико-криміналістичне забезпечення, розробку методики розслідування злочинів) кримінології (профілактико-криміналістичне забезпечення), а також освіту як таку. Тому із вказаного можемо зазначити, що науковці по-різному бачать не лише складові, але й сутність категорії, що досліджується.

Зазначимо думку Ю. М. Черноус, яка відзначає, що криміналістичне забезпечення, як і будь-яка діяльність, у найбільш загальному вигляді складається з трьох компонентів: суб'єкт, об'єкт та зв'язок між ними. Останній не є чимось постійним, а відрізняється різними поєднаннями, які у різні періоди часу можуть передувати один одному, змінюють один одного або співіснують один з одним. Ним забезпечується об'єднання суб'єкта і об'єкта в єдину цілісну систему [12, с. 41].

Доцільно було б зауважити, що не потрібно випускати з уваги, що суб'єктами реалізації криміналістичного забезпечення є правоохоронні органи, їх уповноважені особи, тому що у єдності теорії й практики можливе успішне вирішення поставлених завдань з розслідування злочинів. Ними реалізуються конкретні практичні завдання різного ступеня складності у межах органу: від організаційного, інформаційного, технічного, кадрового забезпечення до забезпечення добросовісного виконання кожним співробітником обов'язків, які на нього покладаються.

Як свідчить аналіз наукової літератури, поняття «криміналістичне забезпечення» є, напевне, однією із найбільш дискусійних наукових категорій криміналістики, погляди щодо визначення її змісту суттєво відрізняються, а багаторічна дискусія ще не привела до загальнознаного результату.

Наголосимо, що криміналістичне забезпечення, виходячи із буквального тлумачення, є похідним від науки

криміналістики і полягає, перш за все, у залученні криміналістичних рекомендацій до діяльності з розслідування кримінальних правопорушень.

Під час з'ясування змісту криміналістичного забезпечення, слід керуватися загальнотеоретичними положеннями криміналістики. Так, криміналістика вивчає, пізнає певні об'єкти, наприклад такі, як закономірності утворення слідів, особливості сприйняття обставин злочину свідками, типові способи вбивств тощо. Проте пізнання об'єктивної дійсності не є самоціллю науки. Відштовхуючись від пізнаного, наука створює нові зразки знарядь і ефективні програми діяльності, дає рекомендації і визначає типові рішення певних практичних завдань [1, с. 10].

Необхідно також зазначити те, що традиційно система криміналістики розглядається відповідно до чотирьох складових: загальна теорія криміналістики; криміналістична тактика; криміналістична техніка; криміналістична методика.

Сьогодні наявні всі підстави для твердження, що криміналістика, на основі встановлення специфічних закономірностей в поведінці людей, у своїй предметній сфері набула більшої самостійності і розвивається вже на основі власної загальнотеоретичної бази.

Сучасний етап розвитку криміналістики полягає в оптимізації вже накопичених криміналістичних знань у протидії злочинності в нових соціальних умовах. У той же час криміналістика повинна зберігати здатність сприймати будь-яку корисну «продукцію» тієї чи іншої науки з метою впровадження її в практичну діяльність правоохоронних органів і судів у протидії злочинності.

Як зазначають І. Ф. Пантелеев, М. О. Селіванов, криміналістика розробляє техніку, тактику і методику розслідування злочинів, тобто методику їх розкриття, що здійснюється у формі кримінально-процесуальної діяльності. Розкриття злочинів за допомогою кримінально-процесуальних засобів в умовах встановленого законом процесуального режиму і є розслідуванням злочинів [12, с. 47].

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що криміналістичне забезпечення з практичного аспекту може бути охарактеризоване як діяльність з розроблення та залучення криміналістичних рекомендацій, що ґрунтуються на теоретичних засадах криміналістики, з метою розслідування кримінальних правопорушень. На сучасному етапі існування злочинності такі завдання ускладнюються необхідністю розслідування кримінальних правопорушень, вчинених удосконаленими засобами та методами злочинної діяльності, а також різних проявів міжнародної злочинності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борідько О.А., Діденко С.В., Літвін В.В. Криміналістика : навч.-практ. посіб. для підгот. до семестр. та держ. іспиту з криміналістики. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. С. 5–18.
2. Волинський А.Ф., Лавров В.П. Криміналістика : підручник. *Закон і право*, 2008. 943 с.
3. Дановська І.І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук. К., 2012. С. 40–45.
4. Денисюк С.Ф. Криміналістичне забезпечення: проблеми визначення та шляхи їх подолання. *Форум права*, випуск 1. 2010. С. 282–284.
5. Жбанів В.А. До питання про криміналістичному забезпеченні органів дізнання і митних розслідувань. *Криміналістичне забезпечення боротьби зі злочинністю* : матеріали криміналістичного читання. 2001. С. 61–71.
6. Журавель В.А., Павлюк Н.В. Поняття та засоби криміналістичного забезпечення розслідування корупційних злочинів. *Наукові дослідження*, Випуск 32, 2016. С. 13–29.
7. Іщенко А.В. Криміналістика і сьогодні. *Про актуальні питання судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. К., 2010. С. 29–37.
8. Когутич І.І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання : монографія. Львів : Тріада Плюс, 2008. С. 20–26.
9. Коломацький В.Г. Криміналістичне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ з розслідування злочинів. 1995. Т. 1 : Історія, загальна і приватна теорії. С. 62–63.
10. Лисенко В.В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія і практика) : монографія. К. : Логос, 2004. С. 9–14.
11. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. С. 111.
12. Черноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця «Нілан-ЛТД» 2017. С. 23–49.
13. Шелітько В.Ю. Мінливість криміналістики в XXI столітті і її завдання в сучасних умовах. *Криміналістика XXI століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Х., 2010. С. 50–60.